

ЎҚУВЧИЛАР МАЪНАВИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШДА ЖАҲОН АДАБИЁТИ ДУРДОНАЛАРИНИНГ ЎРНИ

Зокирова Очахон¹

Риштон туман 1-сон политехникуми

KEYWORDS

жаҳон адабиёти, ўқувчилар
маънавияти, тарбиявий
аҳамият, адабий
қахрамонлар, ахлоқий
фазилатлар, мустақил
фикрлаш, маънавий камолот.

ABSTRACT

Мазкур мақолада ўқувчиларнинг маънавиятини шакллантиришда жаҳон адабиёти дурдоналарининг тутган ўрни ёритилган. Унда адабиётнинг тарбиявий кучи, инсон қалби ва тафаккурига таъсири, ўқувчиларда ахлоқий-руҳий фазилатларни шакллантиришдаги роли таҳлил этилган. Жаҳон адабиёти вакиллари асарлари – Шекспир, Гёте, Толстой, Достоевский, Хемингуэй, Марк Твен ва бошқаларнинг асарлари орқали ёшлар онгида адолат, сабр, ватанпарварлик, ҳалоллик, инсонпарварлик каби қадриятлар мустаҳкамланиши кўрсатиб ўтилган. Шунингдек, жаҳон адабиётини таълим жараёнига татбиқ этиш орқали ўқувчиларда мустақил фикрлаш, тафаккур юритиш ва маданиятлараро бағрикенглик каби кўникмаларни ривожлантириш имкониятлари очиб берилган.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15712266**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ҳар бир халқнинг маънавий камолотга эришишида адабиёт беқиёс аҳамиятга эгадир. Адабиёт инсон қалби ва тафаккурини тарбиялайди, уни яхшиликка, эзгуликка, ватанпарварликка даъват этадиган буюк тарбия воситаси ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан олиб қаралганда, жаҳон адабиёти дурдоналари таълим-тарбия жараёнида алоҳида ўрин тутди. Бу асарлар орқали ўқувчилар нафақат маънавий етукликка эришадилар, балки инсоний фазилатлар, ахлоқий меъёрлар ва умуминсоний қадриятларни ўзлаштирадилар.

Жаҳон адабиётидаги улуғ адиблар — Уильям Шекспир, Иоганн Вольфганг Гёте, Виктор Гюго, Лев Толстой, Фёдор Достоевский, Чарльз Диккенс, Марк Твен, Эрнест Хемингуэй, Габриэль Гарсиа Маркес каби мутафаккирлар томонидан яратилган асарлар инсон шахсияти, унинг ички олами, маънавий изланишлари ва ахлоқий қадриятлари масалаларига бағишланган. Бундай асарларни ўқиш ва таҳлил қилиш

¹ Риштон туман 1-сон политехникуми ўқитувчиси

ўқувчиларда мустақил фикрлаш, таҳлил қилиш, ҳаётга нисбатан онгли ёндашиш қобилиятларини шакллантиради.

Масалан, Уильям Шекспирнинг “Гамлет” трагедиясидаги машҳур “Бўлиш ё бўлмаслик – ана савол” ибораси инсон ҳаётидаги маънавий кураш ва шубҳаларни ифода этади. Бу ибора ўқувчини инсон мавжудлиги, унинг ички дунёси ва маънавий танловлари ҳақида чуқур мулоҳаза юритишга ундайди. Шунингдек, Лев Толстойнинг “Тирилиш” романини мисол сифатида келтириш мумкин. Асарда инсоннинг маънавий уйғониши, ўз хатолари учун виждонан азоб чекиши ва тозаланиш йўли акс эттирилган. Бундай асарлар ёш ўқувчининг қалбида адолат, ҳалоллик, шафқат, инсонийлик, ва меҳр-оқибат каби туйғуларни уйғотади.

Жаҳон адабиёти асарлари — бу инсоният тафаккурининг беқиёс маҳсули бўлиб, улар орқали ўқувчи турли халқлар маданияти, тарихий тажрибаси, инсон ва жамият ўртасидаги муносабатлар ҳақида билимга эга бўлади. Бу асарлар глобал ва универсал ғояларни ўзида мужассам этгани боис, ёш авлоднинг ахлоқий ва интеллектуал ривожига муҳим манба ҳисобланади. Шу боисдан ҳам таълим муассасаларида жаҳон адабиёти дурдоналарини ўрганишга алоҳида эътибор қаратиш, уларни таҳлил қилиш орқали ўқувчиларнинг маънавий оламини бойитиш зарур.

Жаҳон адабиёти нафақат бадиий завқ бағишлайди, балки инсоний қадриятлар, ҳаёт ҳақиқатлари ва маънавий камолот сари интилишда мустаҳкам асос яратади. Бундай асарлар орқали ўқувчи ўзига хос маънавий йўлланмани топади, ҳаёт моҳияти ва инсонлигини англайди. Шу боис, жаҳон адабиёти дурдоналари ўқувчилар маънавиятини юксалтиришда алоҳида ўрин тутаяди.

Жаҳон адабиёти асарлари орқали ўқувчиларни маънавий ривожлантириш — бу нафақат таълимий, балки тарбиявий вазифа ҳамдир. Бугунги глобallasув, ахборот оқими ва техник тараққиёт шароитида ёш авлодни маънавий заифликдан, маданий бефарқликдан асрашда адабиётнинг роли беқиёс ҳисобланади. Мазкур жараёнда жаҳон адабиётининг буюк намуналари қўл келади, чунки уларда умуминсоний қадриятлар, инсоний фазилатлар ва руҳий камол топиш ғоялари чуқур ифода этилган. Жаҳон адабиётига тааллуқли ҳар бир асар муайян тарихий, ижтимоий ва маданий шароитда яратилган бўлса-да, уларда кўтарилган мавзулар, қаҳрамонлар орқали баён этилган муаммолар ҳар қандай жамият учун долзарб аҳамиятга эга. Масалан, Виктор Гюгонинг “Соҳта маҳкум” романида адолатсизлик, ижтимоий тенгсизлик ва инсон қадри каби мавзулар ёритилган. Бу асар орқали ўқувчи ҳаётда юз берадиган адолатсиз ҳолатларга нисбатан ўз муносабатини шакллантиради ва инсонни ташқи кўринишига қараб баҳоламаслик кераклигини тушуниб етади.

Шунингдек, Эрнест Хемингуэйнинг “Чол ва денгиз” асарида инсоннинг иродаси, сабр-тоқати ва ҳаёт учун курашишга бўлган садоқати тасвирланган. Асарнинг асосий қаҳрамони — кекса балиқчи Сантьяго образи ўқувчига юракдан таъсир қилади. Бу асар орқали ўқувчиларга руҳий матонат, мақсад сари интилиш ва бошқа фазилатлар сингдирилади. Хемингуэй услуби орқали ёшлар ҳаётга нисбатан фалсафий қарашларни шакллантиради, бошқа инсонлар ҳолатини тушунишга ва англашга

ҳаракат қилади.

Шу билан бирга, Марк Твеннинг “Том Сойернинг саргузаштлари” ёки “Гекльберри Финнинг саргузаштлари” каби юмор ва сатира билан бойитилган асарлари орқали ўқувчилар болаликнинг самимийлиги, дўстликнинг қадри, адолат учун курашиш каби ғоялар билан танишадилар. Бу асарлар ўқувчи онгида эркин фикрлаш, ташаббускорлик ва ҳаётда фаол бўлиш туйғуларини шакллантиради.

Баъзи жаҳон адиблари, хусусан, Лев Толстой, Фёдор Достоевский каби мутафаккирлар инсон руҳиятини, унинг маънавий изтироблари ва танловларини тасвирлаш орқали инсон қалбига жуда кучли таъсир ўтказадилар. Толстойнинг “Анна Каренина” ёки “Жанг ва тинчлик” каби асарлари нафақат адабий бойлик, балки тарихий ва маънавий дарс ҳисобланади. Бу асарлар орқали ўқувчи нафақат ўша давр ҳақида билим олади, балки инсон тақдири, ахлоқ, мураккаб танловлар ва уларнинг оқибатлари ҳақида чуқур мулоҳаза юритади.

Жаҳон адабиётининг ўзига хос хусусияти — бу универсалликдир. Яъни, ҳар қандай миллат, дин, ирқ ва ёшдагилар учун тушунарли ва ўзаро таъсирчан бўлган ғояларни ўзида мужассам этган. Бундай асарлар ўқувчиларни дунёқарашини кенгайтиради, уларни бошқа халқлар маданияти, урф-одатлари, тарихи билан таништиради. Бу эса толерантлик, бағрикенглик, инсонпарварлик туйғуларини ривожлантиради.

Маълумки, адабиёт нафақат ўқиш, балки тинглаш, муҳокама қилиш, саҳнада намоиш этиш каби турли шаклларда ҳам ўз таъсирини ўтказиши мумкин. Жаҳон адабиётидан танланган асарлар асосида сахналаштирилган чиқишлар, драматик саҳналар, театр тўғараклари ўқувчиларнинг руҳий дунёсига янада кучли таъсир кўрсатади. Шу сабабли, адабиёт фанини интерактив усуллар билан бойитиш, замонавий технологиялар орқали тақдим қилиш ўқувчи ёшларда қизиқишни оширади.

Адабиёт дарсларида жаҳон адабиётининг энг яхши намунаси бўлган қисқартирилган асарлардан фойдаланиш, шу билан бирга, ўзбек тилидаги муваффақиятли таржималардан ҳам кенг фойдаланиш тавсия этилади. Бу таржималар орқали ўқувчи нафақат асар мазмунини, балки таржимоннинг устиқболини ҳам ҳис этади ва тил бойлигини оширади. Ёшлар қалбига йўл топишда адабиёт мураббий сифатида хизмат қилиши мумкин. Шу боис, жаҳон адабиёти дурдоналари орқали инсон ва жамият, яхшилик ва ёмонлик, муҳаббат ва нафрат, сабр ва жаҳл, умид ва кўрқув каби зиддиятли туйғуларга оид кўплаб масалаларни кенг муҳокама қилиш мақсадга мувофиқ. Бу жараёнда ўқитувчи — йўлбошчи, ўқувчи эса маънавий изланувчига айланади.

Хулоса қилиб айтганда, жаҳон адабиёти ёш авлод онгига инсоний фазилатлар, маънавий қадриятлар ва фалсафий тафаккурни сингдиришда беқиёс аҳамиятга эга. Мақсадли, тизимли ва ижодий ёндашув орқали адабиётни ўргатиш — ўқувчилар маънавиятини юксалтиришда муҳим омиллардан биридир.

Адабиётлар

1. Ш. Мирзиёев маърузалари
2. "Жаҳон адабиёти" журналлари
3. Лев Толстой "Тирилиш" асари